BK BIRLA CENTRE FOR EDUCATION

SARALA BIRLA GROUP OF SCHOOLS
SENIOR SECONDARY|CO-ED DAY CUM BOYS' RESIDENTIAL SCHOOL
PRE-BORAD-II_EXAMINATION 2024-25
SANSKRIT (119)

Class : X　　　　　　　　　　　　　　　　　　Duration : 3 Hrs
Date : .12.2024　　　　　　　　　　　　　　　Max. Marks : **80**
Admission No.:　　　　　　　　　　　　　　　　Roll No.:

सामान्यनिर्देशाः

1. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 11 पृष्ठानि मुद्रितानि सन्ति ।
2. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 18 प्रश्नाः सन्ति ।
3. अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः भागाः सन्ति ।
4. प्रत्येकं भागम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।
5. उत्तरलेखनात् पूर्व प्रश्नस्य क्रमाङ्कः अवश्यं लेखनीयः ।
6. प्रश्नस्य क्रमाङ्कः प्रश्नपत्रानुसारम् एव लेखनीयः ।
7. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि ।
8. प्रश्नानां निर्देशाः ध्यानेन अवश्यं पठनीयाः ।

प्रश्नपत्रस्वरूपम् -

'क' भागः अपठितावबोधनम्	10 अङ्काः
'ख' भागः : रचनात्मककार्यम्	15 अङ्काः
'ग' भागः : अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	25 अङ्काः
'घ' भागः : पठितावबोधनम्	30 अङ्काः

खण्ड 'क' भागः
अपठितावबोधनम् 10 अङ्काः

प्रश्न **01** गद्यांशान् ध्यानेन पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत । (गद्यांश को ध्यान से पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए।
Read the paragraph carefully and answer the questions.)

कालिदासः मेघदूतं रचितवान्। मेघदूते मानसूनविज्ञानस्य अद्भुतं वर्णनम् अस्ति। मानसूनसमयः आषाडमासात् प्रारभते। श्याममेघान् दृष्ट्वा सर्वे जनाः प्रसन्नाः भवन्ति। मयूराः नृत्यन्ति। मानसूनमेघाः सर्वेषां जीवानां कष्टम् अपहरन्ति। मेघानां जलं वनस्पतिभ्यः, पशुपक्षिभ्यः, किं वा सर्वेभ्यः प्राणिभ्यः जीवनं प्रयच्छति। मेघजलैः भूमेः उर्वराशक्तिः वर्धते । क्षेत्राणां सिञ्चनं भवति। गगने यदा कदा इन्द्रधनुः अपि दृश्यते। वायुः शीतलः भवति। शुष्कभूमौ वर्षायाः बिन्दवः पतन्ति। भूमेः सुगन्धितं वाष्पं निर्गच्छति। कदम्बपुष्पाणि विकसन्ति। तेषु भ्रमराः गुञ्जन्ति। हरिणाः प्रसन्नाः भूत्वा इतस्ततः धावन्ति। चातकाः जलबिन्दून् पिवन्ति। बलाकाः पङ्क्तिं बध्वा आकाशे उड्डीयन्ते। मेघदूते मेघः यक्षस्य सन्देशं नयतु इति प्रार्थितः। अतः कालिदासः वायुमार्गस्य ज्ञानवर्धकं वर्णनं करोति।

प्रश्नाः

(अ)- एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम)　　　　**1X2=2**
(एक पद में उत्तर दीजिए। (Answer in one word only.)

(i) मेघानां जलं प्राणिभ्यः किं प्रयच्छति ?
(ii) भ्रमराः कुत्र गुञ्जन्ति ?
(iii) कैः क्षेत्राणां सिञ्चनं भवति ?
(iv) के पङ्क्तिं बद्ध्वा आकाशे उड्डयन्ते ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम)　　　　**2X2=4**
(पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए।) (Answer in a complete sentence.)

(i) मेघदूतं कः रचितवान् ?
(ii) बलाकाः कथम् आकाशे उड्डीयन्ते ?
(iii) मेघदूते कस्य वर्णनम् अस्ति ?

(स) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकम् लिखत। **1X1=1**

(इस गद्यांश के लिए उचित शीर्षक विकल्पों से चुनकर लिखिए। (Write an appropriate title)

(द) भाषिककार्यम्। (भाषा संबंधी कार्य। **Work of Language.)** (केवलं प्रश्नत्रयम) **1X3=3**

(i) अन्तिमपङ्क्तौ अव्ययपदं किम् वर्तते **?**

(क) वर्णनं (ख) अतः

(ग) कालिदासः (घ) ज्ञानवर्धकं

(ii) 'ज्ञानवर्धकम्' इति कस्य विशेषणम् **?**

(क) धनस्य (ख) जलस्य

(ग) वर्णनस्य (घ) गगनस्य

(iii) 'धावन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् **?**

(क) जीवाः (ख) मृगाः

(ग) पशवः (घ) हरिणाः

(iv) 'क्षीयते' क्रियापदस्य किं विपर्ययपदम् अत्र प्रयुक्तम् **?**

(क) वर्धते (ख) अस्ति

(ग) भवति (घ) करोति

खण्ड ख

रचनात्मक कार्यं **(15** अंकात्मक**:)**

प्रश्न **02** भवती सुनीता। भवती पुस्तकालयात् एकं पुस्तकं 'चटुकुल्याशतकम्' स्वीकृत्य पठितवती। तस्य पुस्तकस्य छायाप्रति स्वभगिन्याः स्मितायाः सकाशं प्रेषयति। तदर्थं लिखितं पत्रं मञ्जूषादत्तपदैः पूरयित्वा पुनः लिखतु ।

(आप सुनीता है। आपने पुस्तकालय से एक पुस्तक 'चटुकुल्याशतकम्' लेकर पढ़ी है। उस पुस्तक की छायाप्रति आप अपनी बहन स्मिता के पास भेज रही हैं। इस आशय से लिखे गए पत्र को मञ्जूषा में दिए गए पदों से भरकर पुनः लिखिए।

(You are Sunita. You borrowed a book 'Chatukulya-satakam' from the library. You are sending a photo-copy of the same to your sister Smita. Fill in the blanks in the following letter written to your sister Smita in that context with the help of words given in the box and re-write the same.)

ए 10, विष्णुनगरम्
कानपुरतः
दिनाङ्कः 6.11.20......

प्रिये **(i)** -----------

सस्नेहं नमः।

अत्र सर्वगतं कुशलम् अस्ति। मन्ये भवती अपि **(ii)** ----------- स्यात् । भवती लिखितवती यत् **(iii)** ----------- लिखितं सरलपुस्तकं **(iv)** ----------- इच्छति। मया पुस्तकालयात्' चटुकुल्याशतकम् ' इति पुस्तकं स्वीकृत्य पठितम्। हसित्वा **(v)** ----------- मम उदरे तु पीडा जाता। तस्य पुस्तकस्य छायाप्रतिं कारयित्वा अहं **(vi)** ----------- सकाशं प्रेषयामि । पठनपाठने भवत्याः रुचिः सर्वदा **(vii)** ----------- । पठतु तावत् । कथम् अस्ति इति **(viii)** ----------- । स्वपितरौ **(ix)** ----------- मम प्रणामाञ्जलिः निवेदनीया।

भवदीया स्नेहसिक्ता भगिनी,

(x)-----------

मञ्जूषा
वर्धतु, सुनीता, कुशलिनी, स्मिते, चरणयोः, भवत्याः, हसित्वा, लिखतु, पठितुम् , संस्कृतभाषायां

प्रश्न **03** मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया 'दिनचर्या' इति विषयम् अधिकृत्य पञ्चसंस्कृतवाक्यानि लिखत-**1X5=5**

मंजूषा में दिए गए शब्दों का प्रयोग करते हुए 'दिनचर्या' विषय पर पाँच संस्कृत वाक्य लिखिए।

Using the words given in the box, write five Sanskrit sentences on the topic 'Republic Day'.

मञ्जूषा	गणतंत्र दिवसः
प्रभातवेलायाम्, एकहोरापूर्वम्, प्रातरुत्थाय, प्रातराशम्, अध्ययनम्, व्यायामम्, विद्यालयम, ईश्वर-स्मरणम्, आगत्य, क्रीडामि, रात्रौ, करोमि, नववादने, विश्रामम्, अभ्यासम्, गच्छामि।	**1.** -- | **2.** -- | **3.** -- | **4.** -- | **5.** -- |

अथवा

पञ्चसंस्कृतवाक्येषु मञ्जूषापदसहायतया अधः दत्तं चित्रवर्णनं कुरुत।

(पाँच संस्कृत वाक्यों में मञ्जूषा के शब्दों की सहायता से नीचे दिए चित्र का वर्णन कीजिए।

Describe the following picture in five Sanskrit sentences with the help of words given in the box.)

मञ्जूषा	
देवालयस्य, भक्ताः, तिष्ठन्ति, नार्यः, पुरुषाः, कीर्तनं, अनुसरति, वादयति, वातावरणं, भक्तिमयं।	**(i)** -- **(ii)** -- **(iii)** -- **(iv)** -- **(v)** --

प्रश्न **04** अध**:** एका कथा लिखिता अस्ति। तस्यां कानिचित् पदानि रिक्तानि सन्ति। मञ्जूषायां दत्तानि पदानि सहायतायै । तानि पूरयित्वा कथां पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत। **½X10 =5**

(नीचे एक प्रेरक संस्मरण लिखा है। उसमें कुछ पद रिक्त हैं। उन्हें पूर्ण करके संस्मरण को पुनः उत्तर-पुस्तिका में लिखिए। सहायता के लिए मञ्जूषा में पद दिए गए हैं।

An inspiring memory is given below. Some blanks are there. Complete those blanks and re-write the memory in answer sheet. Words are given in the box for help.)

रामायणे इदं वर्णितं यत् एकदा स्व **(i)** ------------ जनकपुत्री सीता शृङ्गारम् अकरोत्। सा पोडशशृङ्गारं कृत्वा स्वशिरसि सौभाग्यचिह्न सिन्दूरम् अरचयत्। एतद् दृष्ट्वा श्रीहनुमान् **(ii)** ---------- अपृच्छत्- "मातः ! भवती कथं **(iii)** --------- स्वमस्तके सिन्दूरं रचयति।" माता सीता अवदत्-"प्रियवर। अनेन **(iv)** ---------- स्वामिनः आयुः **(v)**

------- सः प्रसीदति अपि। अतः अहम् एवं करोमि ।" एतच्छ्रुत्वा हनुमान् ततः **(vi)** ------- । एकस्मिन् दिवसे श्रीहनुमान् सम्पूर्ण शरीरे **(vii)** ---------- लिम्पित्वा राजसभाम् आगच्छत्। तदा तस्य रक्तवर्णं **(viii)** ----------- दृष्ट्वा सर्वे जनाः अहसन्। कारणं पृष्टे सति हनुमान् अवदत् "माता अवदत्-सिन्दूरेण स्वामिनः **(ix)** ---------- आयुश्च वर्धते, अतः अहमपि तेन कारणेन एवं स्वसम्पूर्णशरीरे सिन्दूरम् अलिम्पम्।" एतच्छ्रुत्वा श्रीरामः प्रसन्नः भूत्वा तस्य **(x)** ---------- अकरोत्।

मञ्जूषा- शरीरम्, वर्धते, शृङ्गारकक्षे, प्राचलत्, प्रतिदिनम्, सिन्दूरम्, सीताम्, सिन्दूरेण, प्रसन्नता, आलिङ्गनम् ।

अथवा

निम्नलिखितम् संवादं मञ्जूषाप्रदत्तपङ्क्तिसहायतया पूरयित्वा पुनः लिखत।
(निम्नलिखित संवाद को मञ्जूषा में दिए गए पंक्तियों की सहायता से पूरा करके पुनः लिखिए।
Complete the following dialogue with the help of sentences given in the box and re-write the same.)

(धनेशः नीरेशः च विद्यालयस्य अल्पाहारगृहे उपविष्टौ दशवर्षीयः रामेश्वरः आगम्य चायपात्राणि स्थापयति ।)

धनेशः - अरे। कदा प्रभृति अत्र कार्य करोषि ? पूर्व तु न अवलोकितः ।
रामेश्वरः - **(i) --------------------------------** ।
धनेशः - एवम् , सप्ताहः अभवत् । कुतः आगतः त्वम् ?
रामेश्वरः - **(ii) --------------** धनेशः त्वम् मध्ये एव पठनं त्यक्त्वा कथं पटनातः अत्र आगतः ?
रामेश्वरः - किं करवाणि? मम अभागिनो जनकः पूर्व दुष्टैः हतः। अधुना मम **(iii) -----------** ।
अनाथः - अहं कथं निर्वाहं कुर्याम् ?
धनेशः - किं त्वं पठितुं नेच्छसि ?
रामेश्वरः - **(iv) ----------** परं विद्या नास्ति मम भाग्ये।
धनेशः - हतोत्साही न भव। विद्यालये रात्री अपि अध्ययनं कार्यते। किमपि पूर्व पठितम् ?
रामेश्वरः - द्वितीयकक्षापर्यन्तम् एव ।
धनेशः - सायम् आगच्छतु षड्वादने। यदि ध्यानेन पठसि, छात्रवृत्तिं लप्स्यसे।
रामेश्वरः - बहु उपकृतम्। **(v) --------------** ।
धनेशः - सर्व तवाधीनम्। उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि।

मञ्जूषा
• ईश्वरः भवते सर्वां सफलतां प्रदास्यति।
• अवश्यम् इच्छामि।
• पटनातः
• सप्ताह एव जातः।
• माता अपि दिवंगता।

खण्ड ग

अनुप्रयुक्त व्याकरणम् **(25** अंकात्मक**:)**

प्रश्न **05** स्थूलपवेषु सन्धिच्छेतम् अथवा सन्धिं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत- (प्रश्न चतुष्टयम्) **1X4=4**

(स्थूल पदों में सन्धि अथवा सन्धिच्छेद करके उत्तर पुस्तिका में लिखिए।
Separate or join bold words and answer in the answer sheet.)

1. राजा चक्षुर्दानम् ------- + -------- अकरोत् ।
2. अध्ययन विषये जागरूकः + अहम् ---------------- ।
3. यद्यहम् ------- + -------- आगछामि तर्हि भवन्तं मिलामि।
4. राजा सैनिकान् आदिशत् विद्धि + एनम् ---------- ।
5. इन्द्रियान्यादौ ------- + -------- तपसा विजयितानि।

प्रश्न **06** स्थूलपदेषु समासम् अथवा विग्रहं विकल्पेभ्यः चित्त्वा उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत -(प्रश्न चतुष्टयम्) **1X4=4**

(स्थूल पदों में समास अथवा समास विग्रह विकल्पों से चुनकर उत्तरपुस्तिका में लिखिए।
Join or disjoin compounds in the bold words choose the appropriate answer from the options given below and write in the answer sheet.)

1. कुम्भकार**:** घटं निर्माति ।

(क) कुम्भस्य निर्माता यस्य सः	(ख) कुम्भस्य निर्माता य: सः

(ग) कुम्भं करोति इति	(घ) मृत्तिकया कुम्भस्य निर्माता

2. कपीनां मेदसा दोषो वह्निदाह समुद्भवः।

(क) कापीन मेदसा	(ख) कपिमेदसा

(ग) कपिमोदसा	(घ) कपिमेदः

3. जाज्वल्यमानं शरीरं यस्य सः मेषः अश्वाशालाम प्रविशति।

(क) जाज्वल्यमान:	(ग) जाज्वल्यमानम्

(ख) जाज्वल्यमानशरीरम्	(घ) जाज्वल्यमान: सति

4. उपकृष्णं राधिका वसति ।

(क) कृष्णम् अनतिक्रम्य	(ख) कृष्णस्य समीपं

(ग) कृष्णं च राधिका च	(घ) कृष्णाय समीपं

5. निर्मक्षिकम् गृहम् एव शोभते ।

(क) मक्षिकाणाम् अभावः	(ख) मक्षिकाणाम् शून्यता

(ग) मक्षिकाणाम् समाहार:	(घ) मक्षिकाणाम् अभावः यस्य सः

प्रश्न **07** स्थूलपदानाम् 'प्रकृतिप्रत्ययः ' पृथक् संयोगाय शुद्धं उत्तरं चित्त्वा उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत।**(**प्रश्न चतुष्टयम्**)**1X**4=4**

(स्थूल पदों के प्रकृति-प्रत्यय अलग अथवा संयुक्त करके विकल्पों से शुद्ध उत्तर को चुनकर उत्तर-पुस्तिका में लिखिए।)

(**Separate or join suffixes in the bold words and write answer appropriate from the options given below in the answer sheet.)**

1. अस्याः (अनुज + टाप्) -------- दीपिका अस्ति ।

(क) अनुजाप्	(ख) अनुजा

(ग) अनुजः	(घ) अनुजता

2. (नर्तकी) **------** शोभनं नृत्यं करोति ।

(क) नृत +अक +ई	(ख) नर्तक + ङीप्

(ग) नर्तक + ईङ	(घ) नृत + ङीप्

3. प्रकृते: ------- (सुन्दर + तल्) रमणीया ।

(क) सुन्दरतां	(ख) सुन्दरतल

(ग) सुन्दरत:	(घ) सुन्दरता

4. **(**दुष्ट + त्व**)** ------------ मानावेषु न उचितं नास्ति।

(क) दुष्टता	(ख) दुष्टत्व

(ग) दुष्टतल्	(घ) दौष्टिक

5. **(**दिन + ठक्**)** --------------- कार्याणि समयेन पालनीयानि ।

(क) दिनठक्	(ख) दिनक

(ग) दैनिक	(घ) दिनमान्।

प्रश्न **08** वाच्यानुसारं मञ्जूषायाः उचितैः पदैः रिक्तस्थानानि पूरयत। (प्रश्नत्रय**म्)** **1X3=3**

(दो मित्र दूरभाष पर वार्तालाप कर रही हैं। निरूपमा कर्तृवाच्य में बोलती है और विनीता कर्मवाच्य में बोलती है। वाच्यनुसार मंजूषा के उचित पदों से रिक्त स्थान भरिए।)

(Two friends are talking over telephone. Nirupama speaks in active voice and Vineeta speaks in passive voice. Fill in the blanks according to voice by.)

1. त्वया पिता कथम् ----------- ?

(क) स्मर्यते	(ख) स्मर्यामहे

(ग) स्मरसि	(घ) स्मर्यसे।

2. मया चन्द्रः --------------- ।

(क) दृश्यते (ख) पश्यते

(ग) पश्यानि (घ) पश्यामि।

3. युष्माभिः विद्यालयः -------------।

(क) स्थीयति (ख) स्थीयते

(ग) तिष्ठथः (घ) तिष्ठसि।

4. कन्याः फलानि -------------।

(क) खाद्यन्ते (ख) खादति

(ग) खाद्यते (घ) खादन्ति।

प्रश्न **09** कोष्ठके प्रदत्तं समयं दृष्ट्वा स्वदिनचर्या वर्णय - (प्रश्नत्रय**म्**) **1X3=3**

(कोष्ठक में दिए गए समय को देखकर अपनी दिनचर्या का वर्णन कीजिए।

Describe your daily routine by seeing the time given in brackets.)

(1) अहम् (5.15) --------------- वादने संस्कृतं अध्ययनं करोमि ।

(2) मध्याह्ने (12.45) --------------- वादने विज्ञानं पठामि ।

(3) शायं (5.30) ----------------- वादने क्रीडामि।

(4) रात्रौ (8.00) -------------------- वादने गृहकार्यं करोमि ।

प्रश्न **10** मञ्जूषायां प्रदत्तैः अव्ययैः सहायतया वाक्यानां रिक्तस्थानानि पूरयत – **(**प्रश्न चतुष्टयम**)** 1X**4=4**

मञ्जूषा में दिए गए अव्ययों की सहायता से वाक्यों के रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए।

Fill in the blanks with the help of indeclinables given in the box.)

(क) तस्याः मुखम् चन्द्रम् इव ------------- न प्रतीयते।

(ख) कथासु रामकथा ------------ समाप्यते।

(ग) रामः श्यामः च ----------- पठतः ?

(घ) ------------ कः तिष्ठति ?

(ङ) वृथा ----------- वद।

(च) तेन -------------- स्वपरीक्षा उत्तीर्णा ? ज्ञायताम् ।

मञ्जूषा- बहिः, कदा, मा. कुत्र, कदापि, इति

प्रश्न **11** प्रदत्तेषु उत्तरेषु यत् उत्तरम् शुद्धम् अस्ति तत् चीयताम्। (प्रश्नत्रय**म्**) **1X3=3**

(दिए गए उत्तरों में से जो उत्तर शुद्ध है उसे चुनिए।

Choose the appropriate answer from the options given below.)

(1) अहम् शास्त्रं पठामः ।

(क) पतसि (ख) पठामि

(ग) पठति (घ) पठामः

(2) सत्यं कथयितव्यः ।

(क) सत्येन (ख) सत्याः

(ग) सत्यः (घ) सत्याग

(3) धर्माचरणेन सुखं लभति।

(क) लभसि (ख) लभते

(ग) लभ्यते (घ) लभसे

(4) उद्याने सुन्दराः पुष्पाणि सन्ति।

(क) सुन्दरम् (ख) सुन्दरः

(ग) सुन्दराणि (घ) सुन्दरे

‘घ’ भागः

पठितावबोधनम् (30 अंकात्मकः)

प्रश्न 12 अधोलिखितं गद्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

नीचे दिए गए गद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें
Read the passage below and answer the questions as directed

गृहे प्रच्छन्नभाग्यस्य भार्या सपदि समागतं पत्तिं दृष्ट्वा अपृच्छत्-आर्य ! किं सर्वगतं कुशलं वर्तते? अयथाकालं समागतोऽसि ? सम्प्रति धर्ममतिः सः पश्चात्तापेन दग्धमानसः सर्वं वृत्तान्तं निवेद्य सकरुणम् उच्चैः अक्रन्दत्। बुद्धिमती सा अवदत् अलं चिन्तया। आपदां तरणिः धैर्यम्। इदानीं विषादं त्यक्त्वा उद्यमः क्रियताम्।

प्रश्नाः-

1. एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½X2=1**

(i) पश्चात्तापेन दग्धमानसः कः आसीत् ?

(ii) आपदां तरणिः किम्?

(iii) बुद्धिमती कस्य पत्नी ?

II. एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) प्रच्छन्नभाग्यस्य भार्या पतिम् किम् अपृच्छत्?

(ii) प्रच्छन्नभाग्यस्य भार्या कीदृशी आसीत् ?

(iii) किम् त्यक्त्वा उद्यमः क्रियताम् ?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(1) 'शीघ्रम्' इत्यर्थे गद्यांशे किम् पदम् प्रयुक्तम् ?

(ii) 'अपृच्छत्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदम् किम्?

(iii) 'पतिम्' इति विशेष्यपदस्य विशेषणपदम् किम् ?

प्रश्न 13 अधोलिखितं पद्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

नीचे दिए गए पद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें
Read the Phrases below and answer the questions as directed

असंशयं महाबाहो मनो दुर्निग्रहं चलम्।
अभ्यासेन तु कौन्तेय वैराग्येण च गृह्यते।।

प्रश्नाः-

1. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½X2=1**

(i) मनः काभ्याम् गृह्यते?

(ii) 'महाबाहो।' इति कथयित्वा कः सम्बोध्यते?

(iii) 'कौन्तेय' इति पदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) मनः कीदृशम् अस्ति?

(ii) अभ्यासेन वैराग्येण च किम् गृह्यते?

(iii) श्रीकृष्णः कस्य वशीकरणं कठिनं कथ्यते?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) 'यस्य वशीकरणं कठिनम्' इति अर्थे किं पदं पद्यांशे प्रयुक्तम् ?

(ii) 'गृह्यते' इति क्रियापदस्य किं कर्तृपदम् ?

(iii) 'मनो दुर्निग्रहं चलम्' अत्र विशेष्यपदं किम्?

प्रश्न 14 अधोलिखितं नाट्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

नीचे दिए गए गद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें
Read the Drama below and answer the questions as directed

द्रौपदी - (दीर्घं निःश्वस्य) हा हन्त । किम् इवं घोरम् आपतितम्। पापकर्मणा द्रौणिना में पुत्राः भ्रातरः च हताः। अग्निः इव दहति माम् अयं शोकः।

युधिष्ठिरः - शुभे। धैर्य धारय। नूनं तव पुत्राः वीरगतिम् एव प्राप्ताः। वीरजननी त्वं शोचितुं न अर्हसि।

द्रौपदी - कथं मन्दभाग्या अहं धैर्य धारयामि। यावत् असौ क्रूरकर्मा न दण्ड्यते, तावत् अहम् इतः न गमिष्यामि, अत्रैव प्राणत्यागं च करिष्यामि।

युधिष्ठिरः - प्रिये! मा एवं ब्रूयाः। स पापकर्मा कुत्र गतः, इति न जानीमः। अतिदूरं किल्पित् दुर्गमवनं प्रविष्टः भवेत्।

द्रौपदी - (भीमं प्रति) आर्यपुत्र! क्षत्रधर्मम् अनुस्मरन् मां शोकसागरात् रक्ष। अस्मिन् संसारे कश्चित् अपि त्वया सदृशः पराक्रमी नास्ति। पुरा वारणावते त्वमेव पाण्डवान् रक्षितवान्। विराट-नगरे अपि त्वं मां प्राणसंकटात् उद्धृतवान्।

प्रश्नाः-

1. एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½X2=1**

(i) द्रौपद्याः पुत्राः प्रातरः च केन हताः?

(ii) शोकः अग्निः इव कां दहति ?

(iii) कस्याः पुत्राः वीरगतिम् प्राप्ताः ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) वारणावते पाण्डवान् कः रक्षितवान्?

(ii) अस्मिन् संसारे केन सदृशः पराक्रमी न अस्ति?

(iii) का आत्मानम् मन्दभाग्या कथयति ?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) यावत् असौ क्रूरकर्मा न दण्डयते 'अत्र', 'असौ' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(ii) 'अर्हसि' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(iii) 'शोकः' इति पदस्य विशेषणपदं किम् ?

प्रश्न **15** अधोलिखित वाक्येषु रेखांकित पदम् आधृत्य प्रश्न निर्माणं कुरुत – **1X5=5**

नीचे दिए गए वाक्यों में रेखांकित पद के आधार पर प्रश्न निर्माण कीजिए

Construct a question based on the underlined term in the sentences below

(i) साधूनां चित्ते वाचि च सरलता भवति ।

(ii) जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः घटः पूर्यते ।

(iii) गगनात सहस्रसःउल्काः भूमौ पतन्ति ।

(iv) अश्वाः प्राणत्राणाय इतस्ततः अधावन् ।

(v) मयूरस्य नृत्यं प्रकृतेः आराधना ।

(vi) अभीष्टवस्तुनि प्राप्य ते संतुष्टाः अभवन् ।

प्रश्न **16** मंजूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं पूरयित्वा पुनः लिखत **-** **½X4=2**

मंजूषा से उचित शब्द चुनकर निम्नलिखित श्लोक के अन्वय को भरकर पुनः लिखें

Choose the appropriate word from the box and fill in the context of the following verse and rewrite it

शुश्रूषा श्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा।
ऊहापोहार्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाः।

अन्वयः **-** शुश्रूषा (i) ----------- च एव, ग्रहणम् (ii) ----------- धारणम्, ऊह अपोह (**iii**) ----------- तत्त्वज्ञानं (iv) ----------- धीगुणाः सन्ति।

मंजूषा –[अर्थविज्ञानम्, श्रवणम्, तथा, च]

अथवा

क्रन्दनं वर्धते तस्य नात्तं समधिगच्छति।
व्यसनं प्राप्य यो मोहात् केवलं परिदेवयेत् ॥

अन्वयः**-** यः व्यसनं प्राप्य (i) ----------- केवलं परिदेवयेत्, तस्य (ii) ----------- वर्धते । (iii) ----------- च न (iv) ----------- ।

(मंजूषा **-** [क्रन्दनं, मोहात्, अन्तं, समधिगच्छति]

प्रश्न **17** रेखाङ्गितपदेषु प्रसङ्गानुसारम् उचितम् अर्थचयनं कुरुत **-** **1X4=4**

रेखांकित शब्दों में प्रसंगानुसार उचित अर्थ का चयन करें -

Choose the appropriate meaning according to the context in the underlined words -

(i) विपुला च अत्र वनसंपदा ।

(क) पृथ्वी (ख) विशाला (ग) स्थूला

(ii) स विवेक इति ईरितः।

(क) दृष्टः (ख) श्रुतः (ग) कथितः

(iii) त्यक्त्वा धर्मप्रदां वाच परुषां योऽभ्युदीरयेत्।

(क) कठोराम् (ख) कोमलाम् (ग) प्रयुक्ताम्

(iv) तदैव आहुः महात्मानः समत्वमिति तथ्यतः ।

(क) कथयन्ति (ख) श्रृण्वन्ति (ग) चिन्तयन्ति

(v) य इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च।

(क) श्रेष्ठः (ख) सम्पत्तिम् (ग) कल्याणम्

प्रश्न **18** अधोलिखितकथां मञ्जूषाया प्रदत्तपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत**-** **½X8=4**

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से रिक्त स्थान भरकर नीचे दी गई कहानी को पुनः लिखिए -

Rewrite the story below by filling in the blanks with the words given in the box:

एकदा सरस्तीरे विहरतौ राजहंसौ (i) ------------ ध्वनिं श्रुत्वा तं वाचालं कथयतः। निन्दितः काकः प्रविश्य कथयति यत् अहं तु (ii) -------- अस्मि। काकस्य पश्चात् राजहंसौ बकस्य (iii) (iii) ------- कुरुतः । स्वनिन्दां श्रुत्वा बकः तत्रागत्य (iv) -------- तिरस्करोति। तिरस्कृतः मयूरः आगत्य स्वकेकारवं (v) --------- श्रेष्ठतरं कथयति। कोकिलः आगत्य (vi) ------------ कुर्वन्तं मयूरं तिरस्कृत्य स्वप्रशंसां करोति । पक्षिणां कलहं दृष्ट्वा (vii) ----------- माता तत्रागच्छति । प्रकृतिः माता कथयति सर्वेषाम् यथासमयं (viii) ------------- विद्यते ।

मञ्जूषा **-** प्रकृतिः, महत्त्वं, मयूरं, कोकिलात्, सत्यप्रियः, आत्मप्रशंसां, काकस्य, निन्दां

————————————————————— इत्यलम् —————————————————————